

УДК

37.018.1:17.022.

10. Педагогічні науки

ДО ПРОБЛЕМИ КЛАСИФІКАЦІЇ СІМЕЙ НА ОСНОВІ ВИХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Гончар Л.В.,

доктор педагогічних наук,

старший науковий співробітник лабораторії соціальної педагогіки

Інститут проблем виховання НАПН України,

м. Київ, Україна

Для побудови класифікації сімей на основі їхнього виховного потенціалу, що впливає на формування морально-духовних якостей особистості дитини, ми брали до уваги суб'єктивні та об'єктивні чинники означеного феномену. Зокрема, у ході теоретичних розвідок [1; 3; 4] було з'ясовано, що суб'єктивні чинники виховного потенціалу визначають такі особливості взаємин батьків і дитини у сім'ї: психологічний клімат сім'ї; ставлення батька і матері до своєї дитини; наявність-відсутність любові, взаємодовіри, ціннісної єдності; характер внутрішньосімейного спілкування; стиль батьківсько-дитячих взаємин; рівень батьківської компетентності; спосіб життя і поведінки в сім'ї; моральний і культурний рівень батька і матері; рівень самоорганізації сім'ї. До об'єктивних чинників залічуємо тип сім'ї та її матеріальне становище.

Ураховуючи вище зазначене, виокремлюємо такі типи сімей з відповідними рівнями виховного потенціалу:

1. *Цілком сприятливі сім'ї* – це повні, благополучні за матеріальним становищем сім'ї з високим рівнем виховного потенціалу. Такі сім'ї відзначаються позитивним (сприятливим) психологічним кліматом, наявністю любові, взаємоповаги і довіри, позитивним ставленням до дитини, ціннісною єдністю всіх членів сім'ї між батьками і дитиною домінують особистісно орієнтований характер спілкування та демократичний стиль взаємин. Для таких сімей властиві культурне і раціональне проведення дозвілля, спільна праця,

високий рівень самоорганізації. До того всього батьки мають достатньо високий рівень освіти, загальної культури і батьківської компетентності.

2. *Сприятливі сім'ї.* До них залічуємо сім'ї з дещо дезорганізованою структурою (з однією дитиною, неповні: розлучені, осиротілі, дистантні). Це сім'ї з середнім рівнем виховного потенціалу, які справляють в основному позитивний вплив на формування особистості дитини. Такі сім'ї вирізняються сприятливим психологічним кліматом; наявністю любові у взаєминах, але часто відсутнім розумним поєднанням любові з вимогливістю, інколи відсутньою довірою батьків до дитини і навпаки. У сім'ях можливе домінування атмосфери гіперопіки і вседозволеності в ставленні до дитини, а також прихилання її дорослими на свій бік за допомогою матеріальних цінностей. Стиль спілкування з дитиною – дитиноцентрований чи хаотичний; переважає монологічне (суб'єктно-об'єктне) спілкування. Для таких сімей властиве культурне проведення дозвілля, яке є несистематичним, часто розрізненим (у неповних сім'ях). Батьки, як правило, мають середній рівень загальної культури і батьківської компетентності. Матеріальне становище цих сімей непостійне.

3. *Сприятливо-нестійкі сім'ї.* Це сім'ї з низьким рівнем виховного потенціалу. У сім'ї одна, дві дитини і більше. Сім'ї можуть бути як повними, так і з дезорганізованою структурою. Батьки виявляють любов до дитини непослідовно, проте загалом люблять її, прагнуть створити їй матеріально-побутові умови для розвитку. Стиль взаємин із дитиною полярний – від авторитаризму до вседозволеності. Моральна й трудова атмосфера в таких сім'ях позитивні, проте відсутнє повне взаєморозуміння між дорослими. На цьому ґрунті часто виникають сімейні конфлікти, тож вплив на дитину батька і матері може бути діаметрально протилежний. Батьки, як правило, мають невисокий рівень загальної культури і батьківської компетентності. Матеріальне становище у таких сімей зазвичай середнє, вище або нижче за середнє.

4. *Несприятливі сім'ї.* У таких сім'ях духовні потреби мають другорядне значення. Батьки надають перевагу матеріальним і вузькоогоїстичним цінностям, що спричиняє дисгармонійний розвиток дитини. Найчастіше такі

сім'ї мають одну-дві дитини, один із батьків або й обоє можуть вести аморальний спосіб життя. Життєвим ідеалом батьків є споживацтво, вигода, сімейний, клановий егоїзм. У сім'ї домінує спілкування батьків з дитиною, що призводить до взаємного нерозуміння. Батьки і дитина не бажають разом проводити дозвілля через різні інтереси (іноді протилежні, суперечливі). Взаємини між батьками і дитиною часто конфліктні, іноді агресивні. Переважає авторитарний тривожно-конфліктний стиль спілкування з дитиною, який веде до взаємного нерозуміння. Батьки не вміють і не бажають проводити спільне дозвілля через відсутність культурних запитів з боку дорослих і занадто різних інтересів дітей і батьків. Батьки мають низький рівень освіти і культури, не знають і не вміють застосовувати педагогічно доцільні засоби виховання. Матеріальний стан сім'ї часто полярний – від жебракування до цілковитого добробуту.

Класифікація сімей на основі виховного потенціалу та виокремлення їх типів передбачає подальшу діагностику сімей з урахуванням теоретичних засад, поданих у нашій науковій розвідці, та розроблення і впровадження інформаційно-методичного комплексу у роботі з батьками із сімей вимушених переселенців з метою підвищення їхнього виховного потенціалу.

Література:

1. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку : навчальний посібник / І. Д. Бех. – Київ : Академвидав, 2012. – 256 с.
2. Гончар Л.В. Формування гуманних взаємин батьків з дітьми молодшого шкільного і підліткового віку: монографія / Л. В. Гончар. – Київ : ТОВ "Задруга", 2017. – 360 с.
3. Миньковский Г. М. Неблагополучная семья и противоправное поведение подростков / Г. М. Миньковский // Социологические исследования. – 1982. – № 2. – С. 105-113.
4. Работа с семьей по профилактике безнадзорности и правонарушений несовершеннолетних: современные социально-психолого-педагогические

подходы : учеб.-метод.пособие / С. Ю. Галиева, В. В. Коробкова, Л. А. Метлякова [и др.] ; Перм. гос. гуманитар. пед. ун-т. – Пермь, 2012. – 155 с.